

УДК 94:908](477.65)''1919''(048.8)

О. О. Бабенко, В. П. Колечкін

Державний архів Кіровоградської області

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ПОДІЙ 1919 РОКУ У ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОМУ ПОВІТІ

Стаття являє собою короткий огляд подій 1919 року у місті Єлисаветграді, Єлисаветградському та частково Олександрійському повітах, розповідає про встановлення на території повіту радянської влади, особливості політики керівників радянської влади, настрої головної маси населення нашого краю, боротьбу червоних з повстанням 6-ї дивізії Никифора Григор'єва, оволодіння містом військами генерала Денікіна, повстанський рух та повернення до міста влади Української Соціалістичної Радянської Республіки.

Ключові слова: історія України, революція, національно-визвольна боротьба, селянський рух, радянська влада, повстання Григор'єва.

Історія міста Єлисаветград періоду 1917–1921 років відносно непогано висвітлена у історичній та популярній літературі. Проте і донині одним із найбільш детальних описів подій періоду громадянської війни на території колишньої Російської імперії залишається збірка спогадів учасників революційних подій на Єлисаветградщині під назвою “Годы борьбы”. Данину цьому джерелу інформації у різний час віддали майже усі історики та краєзнавці, як радянського так і пострадянського періоду, які хоч трохи торкалися історії міста. Також вважається, що ця книга відображає радянський погляд на події тих років. Але вивчення навіть такого неповного джерела як документи ДАКО виявляє численні перекручення подій, зроблені не так на користь місцевих більшовиків, як на користь численних представників політичного авантюризму, що встигли вскочити у більшовицький “локомотив історії” у 1920–1921 рр. Саме вони на численних засіданнях комісій істпарту намагалися зобразити більшовицьким те, що відбувалося під прапорами іншого кольору, або замовчували певні події, що могли б нагадати про їхнє небільшовицьке минуле.

Не є виключенням період 1919 року, який став переломним у долі як України, так і інших територій майбутнього Радянського Союзу. Використовуючи джерела з фондів Державного архіву Кіровоградської області та сучасні публікації на супутні теми, автори ставлять мету подати стислий, але максимально об'єктивний нарис подій 1919 року у місті та повіті.

В історії революційного руху усіх напрямків місто Єлисаветград запам'яталося певною інертністю і відставанням від провідних тенденцій революційного процесу. Фактично, кожна зміна, пов'язана з боротьбою між собою різноманітних течій політичних сил, відбувалася у місті під тиском зовнішніх чинників. Не винятком були і події 1919 року.

23 листопада 1918 року прибічник УНР сотник Михайло Вербицький здійснив у місті переворот і оголосив владу Директорії УНР, під владою якої місто

і зустріло новий 1919 рік [1, с. 255]. Але у лютому 1919 року на територію Олександрійського та Єлисаветградського повітів увійшли частини Харківської групи більшовицьких військ [3, с. 193–194]. Проте вузлова станція Знам'янка або ж місто Олександрія цікавили їх більше ніж Єлисаветград. Тому 2 лютого єлисаветградські більшовики спробували організувати виступ у місті. Війська УНР спочатку утримали місто. Але 5 лютого робітникам заводу Бургарда вдалося зайняти фортецю та центр міста. 7 лютого до міста дісталися більшовицькі партизани з Лозоватки та Губівки. Від Знам'янки до міста підійшов партизанський загін П. Ткаченка. Українські частини мусили вийти з Єлисаветграда [2, с. 58].

Одночасно на бік червоних перейшов отаман Григор'єв, що мав у районі Олександрії численне військо. При цьому Григор'єв заявив про свій розрив з Директорією УНР. Оскільки ситуація у Єлисаветградському та Олександрійському повітах стрімко змінювалася на користь більшовиків, то більшість їхніх опонентів припинила опір і взяла участь у формуванні нового виконавчого комітету місцевої ради. При цьому небільшовицькі партії отримали там більшість [2, с. 78].

Невдоволені цим єлисаветградські більшовики вжили заходів, щоб прибрати представників інших партій з керівних органів. 11 березня у газеті “Известия...” була опублікована інструкція щодо виборів у місцеву Раду. До виборів допускалися особи старші 18 років, що працювали на виробництві, або займалися іншою суспільно корисною працею, особи, що вели домашнє господарство, що забезпечувало виробничу працю, робітники та службовці різних категорій, офіційні безробітні, що працювали раніше на підприємствах. До виборів не допускалися особи, що жили найманою працею, особи, що мали нетрудовий дохід, служителі культів, колишні жандармські агенти та чини. Вибори мали відбуватися на підприємствах та установах. Від 100 осіб обирався один представник до місцевої Ради. При цьому спершу обиралися представники від партій, а потім з кожних 5 обраних представників від партій до Ради делегувався 1 депутат [4, арк. 11]. В результаті нових перевиборів Ради переважна більшість депутатських місць залишилася за більшовиками.

У середині березня почалася націоналізація великих підприємств. При цьому націоналізації підлягали лише великі підприємства та банки. Приватні ж підприємці, що використовували найману працю, мали укласти трудовий договір з робітниками. Тарифи на оплату праці визначалися органами влади, а за виконанням угоди слідувала профспілка [4, арк. 15].

На селі тим часом розпочиналася анархія, яку активно підтримували місцеві куркулі. В умовах фактичного розвалу державного апарату головним на селі ставав той, хто мав найбільше продуктів і розвинену клієнтелу, що давало можливість задобрити будь-яку збройну силу, яка заходила у село, а також налагодити торгівлю зерном та іншими продуктами по завищених цінах, що було неминуче в умовах економічного занепаду. Більшовики з їхньою політичною позицією, спробами налагодити регулярне постачання міст та армії шляхом продрозкладки, налагодженням обліку продуктів харчування, запереченням ринкової торгівлі та приватної власності на землю, рішуче не подобалися заможному і значній частині середнього селянства.

Особливе несприйняття викликало прагнення більшовиків створювати сільськогосподарські комуни, які завдяки концентрації землі і робочої сили

могли підірвати монополію селян-фермерів на постачання до міста товарного зерна, зменшити дефіцит продовольства у місті і таким чином зменшити його залежність від куркуля.

Кількість комун у Єлисаветградському повіті була невелика. Перша сільськогосподарська комуна була створена у Глодосах. Спочатку вона об'єднувала 5 комуністів на чолі з Калько, згодом кількість членів виросла до 40. Комуна була розташована у маєтку поміщика Ковальова. Другою стала комуна у селі Володимирівка, що також базувалася у колишній поміщицькій економії зі 130 десятинами землі. Ще одну комуну утворили у Аннівській волості, у колишній економії поміщика Еннера. Весь сільськогосподарський інвентар та поміщицька земля і худоба дісталися комунам [5, арк. 11, 13, 16].

Ще більше невдоволення викликала у селян продрозкладка. У 1919 році до УСРР прибуло 2 700 продзагонівців з Москви та Петрограда. З них більше половини були направлені до Єлисаветградського й Олександрійського повітів. За три тижні тільки Єлисаветградський продзагін викачав з сільських господарств повіту більш ніж 300 тис. пудів хліба. Натомість з Росії до Єлисаветградщини було направлено 700 тис. радянських карбованців та значна кількість різноманітної промислової продукції. Невідомо чи потрапили вони до адресатів, а ось зерно було вивезено до Росії [6, с. 57]. При цьому початок продрозкладки співпав з поверненням до повіту 6-ї дивізії Григор'єва.

Ще одним подразником для населення стала спроба вилучення зброї. 12 березня 1919 року губернський військовий комісар ретранслявав у м. Олександрія наказ про здачу зброї у 10-денний термін. Мотивувалося це потребами Червоної Армії у зброї та боєприпасах. Усі, хто здавав зброю до 24 березня, отримував матеріальну та грошову винагороду. Після закінчення терміну зброя вилучалася безплатно. Ті, хто намагався б приховувати зброю і надалі, підлягали штрафу у 3 000 крб. та суду Військового Трибуналу. Такі дії уряду викликали у бійців Григор'єва підозру, що їх хочуть роззброїти [4, арк. 12].

Загальне невдоволення вилилося у традиційний антисемітизм. Вже 1 березня 1919 року на першому ж засіданні Революційного трибуналу слухалася справа робітника Луки Іщенка, який намагався у п'яному вигляді спровокувати червоноармійців на єврейський погром. Крім того, він же на засіданні виконкому обізвав членів установи "жидами". Суд натомість охарактеризував Іщенка як "чесного робітника" і ухвалив виправдати його, обмежившись зауваженнями [4, арк. 3].

Оцінивши настрої у повіті, комдив Григор'єв вирішив підняти повстання. Більшовики при цьому проявили дивну близорукість. Ще 26 березня повітовий військовий комісар заперечував загрозу радянській владі [4, арк. 46]. Проте вже 16 квітня у місті відбулася спроба єврейського погрому. Спершу на місцевому базарі натовп спробував розгромити єврейську лавку, але ці дії припинив начальник міліції на прізвище Волкодав. Однак незабаром біля Петербурзького готелю натовп розгромив тютюнову крамницю, що належала єврею. Міліція не змогла завадити грабінникам. Міліціонерів притисли до стіни, при цьому якийсь погромник, озброєний револьвером, почав бити Волкодава, закликаючи натовп до того ж. Але єлисаветградці не піддалися на провокацію і продовжували спокійно розтягувати товар [7, арк. 34].

Наступного дня зранку те саме повторилося з іншими крамничками, біля яких утворились черги. Згодом люди, що стояли у черзі, припинили купувати товар і почали його розбирати, в результаті чого товарів першої необхідності у крамницях не залишилося. Незважаючи на подібні речі Рада вирішила 1 травня влаштувати амністію для частини злочинців, що лише посилює погромний елемент [7, арк. 36].

Незабаром григор'євці перейшли до рішучих дій. 3 травня у Знам'янці та Дмитрівці відбувся єврейський погром. 4–6 травня стався погром у Єлисаветграді, Олександрії та Долинській. Усі комісари дивізії були арештовані [8].

Повстання вирішили підтримати мешканці містечка Златопіль. Приводом до погрому знову стали чутки про те, що “жиди хочуть нас роззброїти”. У містечку була роззброєна міліція, почалося побиття та арешти комуністів. Один з них був вбитий, троє забиті до напівсмерті, решта ув'язнені, у тому числі волосний военком. Касу военкомату розбили молотами, а гроші розібрали.

На допомогу місцевій міліції приїхав загін з 50 міліціонерів на чолі з Бичковим, який називав себе комуністом. Але, оцінивши ситуацію, загін узяв участь у погромі, а Бичков заявив про свою ворожість до комуністів. Тим часом з Єлисаветграда на станцію Новомиргород прибув загін червоноармійців. Проте місцеві звернулися до солдатів з питанням про підтримку “повстання”. Солдати погодилися з ними і взяли у погромі активну участь. В результаті у Златополі було вбито 15 осіб, у Новомиргороді – 4, решта врятувалися втечею [9, арк. 22]. Одночасно підняли повстання селяни губівської волості, знову виступив Каніж.

8 травня Григор'єв проголосив універсал до народу України та бійців Червоної Армії. В універсалі він закликав народ України до загального повстання і введення прямого народовладдя. Українське населення мало обрати сільські, повітові та губернські ради з представників усіх партій, що визнавали ради. У радах мала бути введена національна квота, що давала 80 % представницьких місць українцям, 5 % євреям, 15 % іншим національностям. Також в універсалі оголошувалося майбутнє скликання Всеукраїнського з'їзду рад [10, с. 200–205].

До 14 травня значна частин Правобережної України опинилася у руках повстанців. На бік повстання переходили червоноармійські частини. 15 травня до Єлисаветграда прибув Верблюзький полк, який підтримав солдатів 2-го Херсонського полку, що влаштували у місті новий єврейський погром разом з розстрілами комуністів. Погром тривав до 17 травня і був припинений на прохання делегації селянського з'їзду, що працював з 13 травня. Загалом було вбито до 1 500 осіб різної статі та віку, як комуністів, так і звичайних мешканців міста.

Проти Григор'єва більшовики кинули війська загальною чисельністю 30 000 бійців. Григор'єв не підтримав і Нестор Махно. В результаті у другій половині травня 1919 року повстання було локалізоване. 22 травня червоні відбили у Григор'єва Олександрію, 23 травня – Знам'янку та Єлисаветград [10, с. 219–223]. Частина григор'євців перейшла до армії УНР. Кістяк дивізії відійшов до району Холодного Яру. Там їх зустріли вороже, але й вигнати 2 000 бійців Григор'єва не змогли [11, с. 399].

Проте повстання Григор'єва фактично зіграло на руку не УНР, а Добровольчій армії генерала Денікіна, яка вже у травні 1919 року перейшла у наступ, розбивши Південний фронт червоних. Резерви останніх, що були зайняті

боротьбою з григор'євцями, не змогли зупинити наступ консервативної контрреволюції.

У той же час військо Григор'єва було розбите, але не знищене. У червні 1919 року окремі частини дивізії оперували по волостях Єлисаветградщини. Григор'євці руйнували радгоспи та комуни, зривали мобілізаційні заходи радянської влади, не давали продзагонам заготовляти продовольство, забираючи його при цьому собі. У цей же час радянським командуванням був оголошений ворогом революції Нестор Махно, який не зміг втримати фронт проти денікінців. Це спричинило до об'єднання повстанських армій [11, с. 406].

Об'єднання сил надихнуло Григор'єва на новий напад на Єлисаветград. 11 липня, коли у місті знаходився голова Всеукраїнського виконавчого комітету Георгій Петровський, григор'євці напали на місто. Проти нападників були задіяні усі сили гарнізону і до 08:00 ранку їх витиснули з Єлисаветграда. У ході бою був пошкоджений телефонний зв'язок, зазнали незначних пошкоджень міські будівлі. На станції григор'євці пограбували особистий вагон Петровського, серед вкраденого забрали печатку ВУЦВК. Також було знищено документацію місцевого військового комісаріату, виведені коні, але касу пограбувати не встигли. У полон потрапили 150 повстанців, червоні втратили вбитими 10–12 вояків [12, арк. 21]

Вранці 13 липня Григор'єв повторив набіг на місто. Його війська випустили з в'язниці усіх заарештованих. Проти них знову був кинутий увесь гарнізон, проте вибити повстанців з міста не вдавалося доки по них не відкрили вогонь з гармат. Крім того, на допомогу червоним прийшов Вознесенський полк і до 14:00 повстанців вибили з міста [12, арк. 25 зв.].

Григор'єв повів бійців до с. Сентове, де 29 липня 1919 р. був вбитий за наказом лідера Народно-революційної армії Нестора Махна. Район від Знам'янки до Голти наприкінці липня 1919 року опинився у руках махновців [11, с. 406–407].

Скориставшись відступом Червоної Армії з України, у наступ перейшли об'єднані сили УНР та ЗУНР. Червоні частини у Причорномор'ї опинилися під загрозою оточення і мусили відступати на північ на з'єднання з головними силами Південно-Західного фронту. У цьому русі вони мусили зустрітися з махновцями. З 29 липня до 28 серпня червоноармійські частини групи І. Якіра вели запеклі бої проти Махна за Помічну та містечко Новоукраїнка. У результаті червоні змогли взяти ці станції і пробитися до району Житомира. Червоноармійці, що відстали, перейшли до армії Махна, яка здобула Миколаїв [11, с. 407–408].

У серпні 1919 року на територію Олександрійського та Єлисаветградського повітів вступили війська Добровольчої армії генерала Денікіна. На Олександрію рухалися 1-а Кавказька дивізія генерала Шифнера-Маркевича [13, с. 47].

Під впливом поразки червоних, у Компаніївці був створений повстанський штаб, який очолював Герасим Нестеренко. Проти повстанців червоні кинули червоноармійців з Бобринця, проте їхній загін був розсіяний повстанцями, які 16 серпня рушили на Єлисаветград. Більшовицький заслін з Братського полку та комуністичного батальйону стримував наступ повстанців до повної евакуації. Приблизно о 19:00 українські війська зайняли місто [2, с. 99–100].

Одночасно 11 серпня місцеві представники меншовиків та інших проросійських партій утворили "Тимчасовий комітет управління містом". Комітет намагався домовитися з повстанським штабом, проте, зрозумівши петлюрівську

орієнтацію нестеренківців, надіслав делегацію до білогвардійців, запросивши їх до міста [2, с. 100–102].

Сам Єлисаветград не цікавив денікінців, але і залишати місто в українських руках вони не збиралися. 17 серпня гвардійський батальйон 1-ї Кавказької дивізії увійшов до міста, де його зустріли прибічники “єдиної та неподільної Росії” хресною ходою, церковним дзвоном та співом “Коль славен Бог!” [11, с. 47; 2, с. 102].

Тріумф білих був недовгим – 21 серпня 1919 року до міста увірвалася махновська армія, яка розбила залогу добровольців і захопила численні трофеї. У відповідь 4-а і 5-а дивізії Добровольчої армії почали переслідувати махновців. Під Помічною махновці зазнали першої поразки, втративши до 1 000 бійців. У відповідь вони розпочали новий наступ на Єлисаветград. 7–11 вересня дивізія генерала Слащова знову завдала НРА поразки. 13 вересня білі оточили махновців і розбили біля Новоархангельська. Махно мусив відступити на територію, що контролювали війська Петлюри. Сторони уклали угоду, але співпраця двох отаманів не склалася і їхні армії продовжували діяти окремо [11, с. 297–299].

З іншого боку влада білих обмежилася більш-менш значущими містами та містечками. Керівництво життям на селі остаточно перейшло до самоорганізованої верхівки із числа заможних селян, яка на вибір організувала підтримку тих чи інших збройних загонів харчами, грошима, житлом.

У місті ж у друга половина 1919 р. сприймалася обивателями як своєрідний ренесанс минулого життя. Містом керувала земська управа, що складалася з меншовиків, правих есерів, конституційних демократів. Був призначений повітовий начальник – Ю. Д. Меліссарато. До міста час від часу приїздили діячі, яких пам’ятали з дореволюційних часів, зокрема колишній депутат державної думи Варун-Секрет. У місті провадилися благодійні збори, вечори та лотереї на користь армії, ходили військовослужбовці у російській військовій формі [14, арк. 8].

Дещо псувала образ “старих часів” мобілізація офіцерів та лікарів віком 40–50 років, а також усіх військовозобов’язаних 1881–1905 рр. народження [15, арк. 21]. Також порівняно з більшовицьким правлінням майже у 2,5 рази зросли ціни на хліб при зменшенні заробітків основної маси населення [14, арк. 2]. Ближче до зими загострилася паливна проблема. Час від часу надовго переривався телеграфний, телефонний та залізничний зв’язок з навколишнім світом.

Село було невдоволене введеними 22 липня 1919 р. “Правилами о единовременном военном сборе хлеба и зернового фуража в местностях, находящихся под управлением Главнокомандующего Вооруженными Силами на юге России”. Правила передбачали здачу у 1919 році по 5 пудів з десятини землі зерновими культурами для армії. Решта урожаю мала бути розподілена між поміщиком та селянином у відповідних частках, що визначав Начальник Управління Продовольством. При цьому денікінці умовляли селян шукати компромісів з поміщиками, яких вже не вважали господарями землі [14, арк. 9].

Денікінці проявили також себе жорстокими карателями. Так, у листопаді за наказом генерала Слащова у Єлисаветграді були повішені 12 осіб. При цьому Андрія Стратієнка стратили з дивним формулюванням “петлюрівець-бандит-комуніст”, оголосивши його “Чорним вороном” [2, с. 104].

До збройної боротьби проти “єдинонеділимців” стали усі інші політичні сили. 21 вересня розпочав рейд по тилах білих Махно. 25–27 вересня у бою під

Перегонівкою махновці розгромили кілька офіцерських полків армії Денікіна. Після перемоги загони Махно пройшли через Єлисаветград, проте затримуватися у місті не стали [11, с. 302–303].

22 вересня нестеренківці зібрали загін чисельністю близько 600 бійців і ненадовго захопили Єлисаветград. 24 вересня їм вдалося у черговий раз випустити з місцевої в'язниці повстанців та злочинців. Але близько 12:00 до міста підійшов бронепоезд білих з десантом і вибив повстанців з повітового центру. Після цього денікінці влаштували розправу з селянами у Компаніївці. Тривали виступи проти білих у Панчевому, Суботцях та Братському [2, с. 126–127].

У результаті відходу з Єлисаветградщини загонів Махна, малої популярності більшовиків, а також малої чисельності білогвардійських військ, виник шанс для розвитку УНР-івського повстанського руху. Численні отамани вже впевнилися, що будь-який державницьких рух у особі білих або червоних буде намагатися обмежити їхню свободу дій. У другій половині 1919 року найслабшою серед сил, що претендувала на панування над Україною, було керівництво Української Народної Республіки, а отже у отаманів повстанських частин залишалися ілюзії того, що петлюрівське керівництво буде рахуватися з їхніми інтересами або навіть примхами. Тому, коли у листопаді 1919 року на територію повіту прибув Андрій Гулий-Гуленко, призначений Петлюрою організувати повстанський рух на Правобережжі, значна кількість повстанців підтримали його роботу в організації опору денікінцям. Крім того, Гулий-Гуленко бачив своє завдання у вигнанні з території Херсонщини насамперед білогвардійців, а тому не гребував співробітництвом з усіма силами, що боролися проти Добровольчої Армії.

Тим часом, у жовтні 1919 р. у важкому зустрічному бою за місто Орел 11–19 жовтня 1919 року більшовики переломили хід війни і примусили денікінців відступати. 12-а армія червоних до середини січня 1920 року вийшла до Вінниці, Білої Церкви, Знам'янки та П'ятихаток [11, с. 240–241].

Першу спробу взяти місто червоні вирішили зробити з допомогою партизан. Ще до переходу через Дніпро командування 12-ї армії вислало наперед делегацію, що складалася з уродженців Єлисаветградщини (Боевець, Стежко, Гавриш, Толошний тощо) для зв'язку з партизанським загonom Курченка [16, арк. 2] Також делегатам вдалося зв'язатися з Гулим-Гуленко. 25 грудня повстанці спробували захопити місто, але були відбиті денікінцями і пішли. Новий штурм міста розпочали 27 грудня вже радянські війська. Проте і цей наступ був відбитий білогвардійцями. Лише наприкінці січня місто остаточно перейшло під контроль УСРР [11, с. 241; 2, с. 132–134].

Таким чином, з вивчення історичних подій 1919 року можна зробити певні висновки. Революційний процес у Єлисаветграді, як і раніше, відбувався під впливом зовнішніх щодо міста факторів. При цьому місцеві більшовики фактично не мали суттєвого впливу на ситуацію, а провідну роль відігравали політичні авантюристи, які кожен раз прагнули перейти на бік переможця. При цьому головне суперництво розвернулося між радянським революційним та білим консервативним державництвом.

Український же рух, що фактично визначав лице сільської місцевості повіту, навряд чи можна назвати державницьким. Ставка на селянську самоорганізацію та стихійну енергію мас призводила до анархії незалежно від орієнтації місцевих

лідерів селянства. Таким чином, Єлисаветградський повіт, як і більшість провінцій колишньої імперії, у підсумку став заручником загальної ситуації у перебігу військових дій між різними політичними силами. Відтак перемога більшовиків робила встановлення радянської влади питанням часу незалежно від сили і впливу самих більшовиків на Єлисаветградщині.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. **Тинченко Я.** Українські збройні сили березень 1917 – листопад 1918 (організація, чисельність, бойові дії): наукове видання. – К.: Темпора, 2009. – 480 с.
2. **Годы** борьбы. Сборник материалов по истории революционного движения на Зиновьевщине. (К десятой годовщине Октябрьской революции). – Зиновьевск: Окружная Октябрьская комиссия, 1927. – 196 с.
3. **Антонов-Овсеенко В. А.** Записки о гражданской войне. Том третий. С 10 картами и схемами. – М.-Л.: Государственное военное издательство, 1932. – 350 с.
4. **Известия** Елисаветградского Совета Рабочих и Крестьянских депутатов. Март 1919 года. – Державний архів Кіровоградської області. – Од. зб. № 2320.
5. **Известия** Елисаветградского Совета Рабочих и Крестьянских депутатов. Июнь 1919 года. – Державний архів Кіровоградської області. – Од. зб. № 2323.
6. **Очерки** истории Кировоградской областной партийной организации / Ред. колл: А. И. Погребняк (председатель), В. Д. Бабий, П. М. Безтака, Ф. К. Белявин, В. Л. Калиниченко, И. П. Олифиренко. – Днепропетровск: “Промінь”, 1981. – 326 с.
7. **Известия** Елисаветградского Совета Рабочих и Крестьянских депутатов. Апрель 1919 года. – Державний архів Кіровоградської області. – Од. зб. № 2321.
8. **Гончар М.** Селянський повстанський рух на Півдні України (1918–1921 рр.). – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://prosvita-ks.co.ua/books/gon4arm/23gryg.htm>
9. **Известия** Елисаветградского Совета Рабочих и Крестьянских депутатов. Май 1919 года. – Державний архів Кіровоградської області. – Од. зб. № 2322.
10. **Антонов-Овсеенко В. А.** Записки о гражданской войне. Том четвертый. С 7 картами и схемами. – М.-Л.: Государственное военное издательство, 1933. – 350 с.
11. **Савченко В.** Дванадцять війн за Україну / Пер. з рос. А. Сопронюка. – К.: Нора-друк, 2016. – 408 с.
12. **Известия** Елисаветградского Совета Рабочих и Крестьянских депутатов. Июль 1919 года. – Державний архів Кіровоградської області. – Од. зб. № 2324.
13. **Ковальчук М.** Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння: Наукова монографія. – К.: Темпора, 2006. – 576 с.
14. **Голос** Юга. Август 1919 года. – Державний архів Кіровоградської області. – Од. зб. № Е-1204.
15. **Голос** Юга. сентябрь 1919 года. – Державний архів Кіровоградської області. – Од. зб. № Е-1205.
16. **Воспоминания** Боевца Ивана Миновича о борьбе с петлюровцами, деникинцами, создании с/х артели в с. Михайловка Александровской волости. – Державний архів Кіровоградської області. – Ф. П-5909. – Оп. 1. – Од. зб. 12.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бабенко Олег Олександрович – директор Державного архіву Кіровоградської області (м. Кропивницький, Україна);

Колсчкін Вадим Петрович – головний археограф Державного архіву Кіровоградської області, кандидат історичних наук (м. Кропивницький, Україна).

О. А. Бабенко, В. П. Колечкин

Государственный архив Кировоградской области

КРАТКИЙ ОБЗОР СОБЫТИЙ 1919 ГОДА В ЕЛИСАВЕТГРАДСКОМ УЕЗДЕ

Статья представляет собой короткий очерк основных событий 1919 года в городе Елисаветград, Елисаветградском и частично Александрийском уезде. Статья рассказывает об установлении на территории уезда советской власти, особенностях политики руководителей советской власти, настрое основной массы населения нашего края, борьбу красных с восстанием 6-й дивизии Никифора Григорьева, захвате города войсками генерала Деникина, повстанческом движении и возвращении в город властей Украинской Советской Социалистической республики.

Ключевые слова: *история Украины, революция, национально-освободительная борьба, крестьянское движение, советская власть, восстание Григорьева.*

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Бабенко Олег Александрович – директор Государственного архива Кировоградской области (м. Кропивницький, Украина);

Колечкин Вадим Петрович – главный археограф Государственного архива Кировоградской области кандидат исторических наук (г. Кропивницький, Украина).

O. O. Babenko, V. P. Kolechkin

State Archives of Kirovograd region

A BRIEF REVIEW OF EVENTS IN 1919 IN YEALISAVETGRAD COUNTY

The article is devoted to the events that took place in 1919 in the Yelisavetgrad district. The article consistently describes the transition of power in the city and district to the Bolsheviks, the rebellion of the Sixth Division of N. Grigoriev against Soviet power, the struggle of the Bolsheviks against the Grigoriev's rebels, numerous manifestations of anti-Semitism in the city and the county, fighting the People's Revolutionary Army N. Makhno in the county. The article on concrete examples analyzes the policy of the Soviet government throughout the year. The authors also explain the main reasons for the establishment of power of the Bolsheviks in the district, as well as the reasons for the loss of the territory of the district. The article kotrotko tells about the stay in the district of the units of the Dobrovolets Army of General Denikin. The article also describes the policy of Denikinians, their struggle against the rebels of Makhno and other atamans, the reasons for the retreat of parts of the Armed Forces of Southern Russia from the territory of the county, and also about the restoration of the power of the Bolsheviks in Elisavetgrad.

Key words: *history of Ukraine, revolution, national liberation struggle, peasant movement, Soviet power, counterrevolution, Grigoriev revolt.*

REFERENCES

1. **Tynchenko Ya.** *Ukrainski zbroini syly berezen 1917 – lystopad 1918. (orhanizatsiia, chyselnist, boiovi dii): naukove vydannia.* – K.: Tempora, 2009. – 480 s.

2. **Gody** bor'by. Sbornik materialov po istorii revolyucionnogo dvizheniya na Zinov'evshchine. (K desyatoy godovshchine Oktyabr'skoj revolyucii). – Zinov'evsk: Okruzhnaya Oktyabr'skaya komissiya, 1927. – 196 s.
3. **Antonov-Ovseenko V. A.** Zapiski o grazhdanskoj vojne. Tom tretij. S 10 kartami i skhemami. – M.-L.: Gosudarstvennoe voennoe izdatel'stvo, 1932. – 350 s.
4. **Izvestiya** Elisavetgradskogo Soveta Rabochih i Krest'yanskih deputatov. Mart 1919 goda. – Derzhavnyi arkhiv Kirovohradskoi oblasti. – Od. zb. № 2320.
5. **Izvestiya** Elisavetgradskogo Soveta Rabochih i Krest'yanskih deputatov. Iyun' 1919 goda. – Derzhavnyi arkhiv Kirovohradskoi oblasti. – Od. zb. № 2323.
6. **Ocherki** istorii Kirovogradskoj oblastnoj partijnoj organizacii / Red.koll: A. I. Pogrebnyak (predsedatel'), V. D. Babij, P. M. Beztaka, F. K. Belyavin, V. L. Kalinichenko, I. P. Olifirenko. – Dnepropetrovsk: “Promin”, 1981. – 326 s.
7. **Izvestiya** Elisavetgradskogo Soveta Rabochih i Krest'yanskih deputatov. Aprel'1919 goda. – Derzhavnyi arkhiv Kirovohradskoi oblasti. – Od. zb. № 2321.
8. **Honchar M.** Selianskyi povstanskyi rukh na Pivdni Ukrainy (1918–1921 rr.)/ – [Elektronnyi resurs]: Rezhim dostupu: <http://prosvita-ks.co.ua/books/gon4arm/23gryg.htm>
9. **Izvestiya** Elisavetgradskogo Soveta Rabochih i Krest'yanskih deputatov. Maj 1919 goda. – Derzhavnyi arkhiv Kirovohradskoi oblasti. – Od. zb. № 2322.
10. **Antonov-Ovseenko V. A.** Zapiski o grazhdanskoj vojne. Tom chetvertyj. S 7 kartami i skhemami. – M.-L.: Gosudarstvennoe voennoe izdatel'stvo, 1933. – 350 s.
11. **Savchenko V.** Dvanadtsiat viin za Ukrainu / Per. z ros. A. Soproniuka – K.: Nora-druk, 2016. – 408 s.
12. **Izvestiya** Elisavetgradskogo Soveta Rabochih i Krest'yanskih deputatov. Iyul' 1919 goda. – Derzhavnyi arkhiv Kirovohradskoi oblasti. – Od. zb. № 2324.
13. **Kovalchuk M.** Nevidoma viina 1919 roku: ukrainsko-bilohvardijske zbrojne protystoiannia: Naukova monohrafiia. – K.: Tempora, 2006. – 576 s.
14. **Golos** Yuga. Avgust 1919 goda. – Derzhavnyi arkhiv Kirovohradskoi oblasti. – Od. zb. № E-1204.
15. **Golos** Yuga. Sentyabr' 1919 goda. – Derzhavnyi arkhiv Kirovohradskoi oblasti. – Od. zb. № E-1205.
16. **Vospominaniya** Boevca Ivana Minovicha o bor'be s petlyurovcami, denikincami, sozdanii s/h arteli v s. Mihajlovka Aleksandrovskoj volosti. – Derzhavnyi arkhiv Kirovohradskoi oblasti. – F. P-5909. – Op.1. – Od. zb. 12.

ABOUT THE AUTHORS

Babenko Oleh Oleksandrovych– State Archives of Kirovohrad region, Director (Kropyvnytskyi, Ukraine);

Kolyechkin Vadym Petrovych – chief archaeographer of the State Archive of Kirovohrad Region, candidate of the historical sciences (Kropyvnytskyi, Ukraine).